

Maciej Auguściuk, Ewa Dziedzic, Marek Kaniewski, Artur Kawecki, Paweł Kiesiewicz, Tadeusz Knych, Mirosław Kuca, Paweł Kwaśniewski, Tadeusz Maciołek, Wiesław Majewski, Andrzej Mamala, Leszek Mierzejewski, Artur Rojek, Kazimierz Woźniak, Kazimierz Zasadziński

Nowa generacja wysokoobciążalnych sieci trakcyjnych – YC120-2CS150 i YC150-2CS150 (2)

Właściwości mechaniczne przewodów jezdnych z miedzi srebrowej

Nowoczesny system sieci trakcyjnych dużej prędkości jazdy oraz zwiększonych mas pociągów wymaga zastosowania materiałów na przewody jezdne o zwiększonych parametrach wytrzymałościowych, przy jednoczesnym zapewnieniu możliwie najwyższej przewodności elektrycznej, co wynika z konieczności zapewnienia bezzakłócenowego odbioru prądu przez odbierak prądu z sieci w warunkach dużej prędkości jazdy pojazdów szynowych. Jednym z materiałów zapewniających korzystną relację całego zespołu właściwości – mechanicznych, elektrycznych, reologicznych i tribologicznych – przewodu jezdnego w realiach polskiego systemu zasilania kolei średnim napięciem 3 kV DC jest miedź srebrowa w gatunku Cu-Ag0,10.

Prowadzone na Akademii Górniczo-Hutniczej od kilku lat intensywne badania dotyczące przewodów jezdnych z miedzi z dodatkiem srebra zaowocowały opracowaniem technologii wytwarzania i wdrożeniem do produkcji przewodów jezdnych typu DjpS100 (AC-100) w gatunku CuAg0,10 [1].

Przewody te mają konkurencyjne właściwości użytkowe w porównaniu z przewodami tradycyjnymi wykonanymi z miedzi elektrolitycznej o tym samym przekroju. Przewody jezdne typu AC-100 w gat. CuAg0,10 charakteryzują się ok. 8% wyższymi właściwościami mechanicznymi, ok. 20% wyższymi właściwościami reologicznymi, wyższą o ok. 150°C temperaturą rekrytalizacji, 25% niższym współczynnikiem tarcia, 45% niższym zużyciem, przy jednocześnie zachowanej wysokiej przewodności elektrycznej, bliskiej przewodności przewodów jezdnych typu AC-100 z miedzi w gat. ETP (różnica wynosi zaledwie 1,4%). Własności te czynią z przewodów DjpS100 doskonały zamiennik dotychczas stosowanych w polskich sieciach trakcyjnych przewodów Djp100. Przewody DjpS100 przeznaczone są dla linii kolejowych dużej prędkości jazdy, zwiększonych mas przewożonych towarów oraz ciężkich pojazdów, a także miejskich linii tramwajowych, gdzie występuje duża intensywność przejazdów [1, 2–4].

Jednakże wielkość przekroju przewodu jezdnego z miedzi srebrowej, wynoszącego 100 mm², okazuje się niewystarczająca dla sieci trakcyjnych o bardzo dużej obciążalności prądowej, po-

wyżej 2,5 kA. Aby pobór prądu o tak dużym natężeniu nie powodował negatywnych skutków, jeśli chodzi o zmiany właściwości mechanicznych elementów nośno-przewodzących górnej sieci trakcyjnej – musiałaby ona składać się z większej liczby elementów celem zwiększenia przekroju elektrycznego, co komplikowałoby konstrukcję sieci i utrudniało uzyskanie wysokich parametrów jezdnych trakcji.

Dlatego, na bazie doświadczeń oraz z uwagi na bardzo korzystne cechy materiałowe, podjęto prace nad technologią produkcji przewodów jezdnych z miedzi srebrowej o zwiększonym przekroju, tj. 150 mm². Przewody z miedzi z dodatkiem srebra o przekroju poprzecznym 150 mm² znajdują już obecnie zastosowanie przy budowie testowych odcinków nowego typu sieci trakcyjnych w Polsce, o podwyższonych parametrach mechanicznych i zwiększonej obciążalności prądowej (powyżej 2,5 kA). Sieci te, zasilane napięciem 3 kV DC, mają uproszczoną budowę, są trójprzewodowe i mają dwa przewody jezdne AC-150 o przekroju 150 mm² każdy, wykonane z miedzi w gat. CuAg0,10 oraz linę nośną o przekroju 120 mm² (sieć YC120-2CS150, przekrój całkowity 420 mm²) lub linę nośną o przekroju 150 mm² (sieć YC150-2CS150, przekrój całkowity 450 mm²) wykonaną z miedzi w gat. ETP. W nowym typie sieci zastosowano również nowe elementy osprzętu sieciowego wykonanego z brązu Cu-Ni-Si (w miejsce dotychczas stosowanego z brązu BA1032). Modernizacja osprzętu, polegająca na opracowaniu składu chemicznego nowego materiału, technologii wytwarzania elementów wraz z ich konstrukcją i optymalizacją kształtu została wykonana przez zespół naukowców Wydziału Metali Nieżelaznych AGH, przy współpracy z CNTK oraz konsultacji z użytkownikami sieci. Jak wykazują badania, elementy osprzętu nowego typu wykonanego ze stopu Cu-Ni-Si charakteryzują się znacznie lepszym zespołem właściwości mechaniczno-reologiczno-elektrycznych od dotychczas stosowanych rozwiązań opartych na stopie BA1032 i są przystosowane do montażu do sieci o większym przekroju, o większej obciążalności prądowej.

Materiał do badań

Przedmiotem badań były przewody jezdne typu AC-150 z miedzi srebrowej w gat. CuAg0,10 o zespole właściwości mechaniczno-elektrycznych podanych w tabeli 1. W celach porównawczych

w artykule odniesiono się również do właściwości przewodów jezdnych typu AC-100 z miedzi w gat. CuAg0,10 oraz przewodów jezdnych typu AC-100 z miedzi w gat. ETP (tab. 5) [1, 2–3, 5].

Do badań ewolucji właściwości mechanicznych przewodów jezdnych wykorzystano również elementy osprzętu sieciowego w postaci uchwytów równoległych L150-Djps150 (do łączenia przewodu jezdnych i liny o przekroju 150 mm²) wykonanych z brązu Cu-Ni-Si (tab. 2), a także w celu zapewnienia miejscowego nagrzewania przewodu, nakładkę z węgla metalizowanego (zawartość miedzi ok. 25% wag., reszta grafit, $\rho = 6 \mu\Omega\text{m}$). Rodzaj nakładki stykowej wykorzystanej do badań stosowany jest w eksploatacji w europejskich liniach kolejowych.

Tabela 1

Zestawienie właściwości mechanicznych i elektrycznych badanych materiałów

Materiał (przewód jezdny)	Właściwości mechaniczno-elektryczne					
	R_m [MPa]	$R_{0,2}$ [MPa]	A_{100} [%]	HB		ρ [n Ω m]
				PW	PP	
AC-100 (CuETP)	365	350	5,8	106	110	17,388
AC-100 (CuAg0,10)	384	359	5,2	113	116	17,656
AC-150 (CuAg0,10)	375	355	6,5	109	112	17,364

Tabela 2

Zestawienie właściwości mechanicznych i elektrycznych wykorzystanego do badań odporności cieplnej przewodów jezdnych elementu osprzętu sieciowego

Materiał (uchwyt równoległy L150-Djps150)	Właściwości mechaniczno-elektryczne				
	R_m [MPa]	$R_{0,2}$ [MPa]	A_5 [%]	HRB	ρ [n Ω m]
Cu-Ni-Si	620	500	6	86-88	37,9

Zakres badań

Zakres badań obejmował badania:

- rozkładu temperatury w przewodzie jezdnych oraz osprzęcie mocującym pod wpływem prądu elektrycznego o różnym natężeniu przekazywanego w różnym czasie do nakładki z kompozytu węglowo-metalicznego;
- zmian właściwości mechanicznych przewodów jezdnych AC-150 poddanych miejscowemu nagrzewaniu prądowemu, w szczególności wytrzymałości na rozciąganie, twardości na przekroju poprzecznym przewodu oraz jej procentowej zmiany w zależności od różnej odległości od źródła ciepła;
- porównawcze odporności cieplnej przewodów jezdnych typu AC-100 oraz AC-150 wykonanych z miedzi srebrowej w gat. CuAg0,10 dla zakresu temperatur 300–440°C w czasie 1 godz. w celu ujawnienia potencjalnych różnic w dynamice spadku właściwości mechanicznych podczas wyżarzania w piecu z atmosferą ochronną.

Parametry badań

Badania prowadzone były w Laboratorium Badania Elementów Sieci Trakcyjnej, znajdującego się w Katedrze Przeróbki Plastycznej i Metaloznawstwa Metali Nieżelaznych na Wydziale Metali Nieżelaznych AGH w Krakowie.

Aby odwzorować warunki eksploatacyjne panujące w sieciach trakcyjnych, zastosowano metodę badawczą symulującą rzeczywiste warunki współpracy przewodu jezdnych z nakładką stykową odbieraka prądu. Badania prowadzone były w klimatyzowanym pomieszczeniu w temperaturze 18°C i wilgotności powietrza 65%.

Do realizacji eksperymentu wykorzystano możliwości podzespołów urządzenia do badania ścieralności przewodów jezdnych w warunkach zbliżonych do rzeczywistych, mianowicie sterowanego pneumatycznie układu wywierającego siłę docisku nakładki do przewodu jezdnych oraz układ prądowódzcy niskiego napięcia, generujący przepływ prądu stałego o natężeniu do 1200 A.

Rozkład temperatury w przewodzie jezdnych AC-150 oraz osprzęcie mocującym (uchwyt równoległy liny nośnej 150 mm² i przewodu jezdnych o przekroju 150 mm² L150-Djps150) mierzono za pomocą zestawu termopar typu K (NiCr-NiAl) podłączonych do toru pomiarowego Spider. Końcówki termoelementów zostały umieszczone w nawierconych otworach rozmieszczonych w przewodzie i uchwycie w określonych miejscach od źródła ciepła, jakie stanowił kontakt nakładki stykowej z węgla metalizowanego z przewodem jezdnych. Próbkę przewodów jezdnych, każda o długości 50 cm, mocowane były w specjalnie zaprojektowanym module zapewniającym z jednej strony uzyskanie wymaganej wartości siły dociskającej nakładki do przewodu, z drugiej zaś pozwalającym na połączenie z układem prądowódzcy przy wykorzystaniu nowego typu osprzętu mocującego wykonanego ze stopu miedź-nikiel-krzem. Przewód jezdny, uchwyt równoległy oraz element mocujący konstrukcji wsporczej modułu pomiarowego łączone były ze sobą za pomocą śrub ze stali nierdzewnej M10, dokręcanych kluczem dynamometrycznym z momentem 50 Nm; nakładka stykowa dociskana była do przewodu jezdnych ze stałą siłą 100 N.

Nagrzewanie przewodu jezdnych w celu uzyskania krzywych zmian temperatury w funkcji odległości od źródła ciepła realizowane było przy przepływie przez zestyk: przewód-nakładka prądu o natężeniu od 100 do 1000 A w czasie od 10 do 180 s.

Do testów właściwości mechanicznych wykorzystano jedynie niektóre z podanych powyżej pary konfiguracji: natężenie prądu – czas przepływu, dobierane na drodze eksperymentalnej.

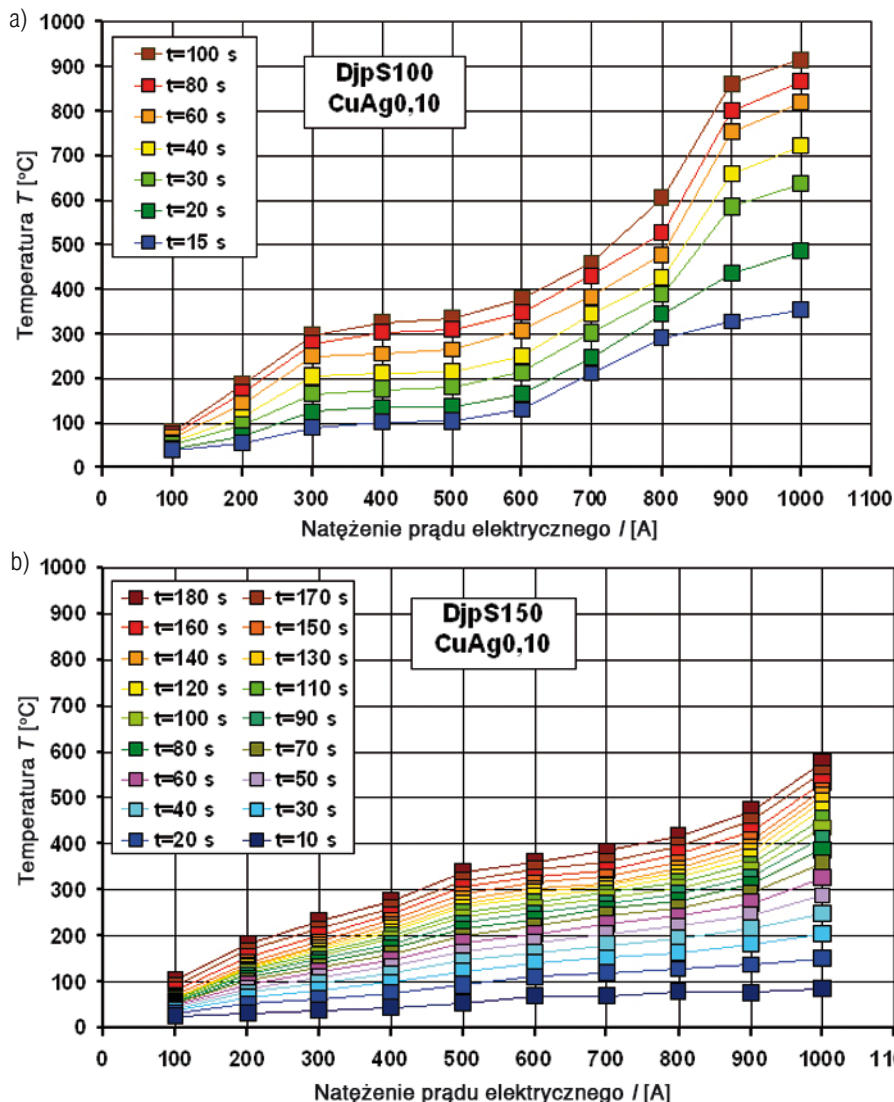
Zastosowanie nakładki stykowej z kompozytu węglowo-metalicznego umożliwiło, z uwagi na wysoką rezystancję materiału nakładki, osiągnięcie temperatur, przy których możliwe było porównanie odporności cieplnej badanych gatunków przewodów jezdnych.

Przyjęty w testach przedział wartości natężenia prądu (dla jednej nakładki oraz jednego przewodu) odbiega od warunków normalnego poboru prądu przez lokomotywę z górnej sieci trakcyjnej. Jednakże w celu pełnego opisu zmian właściwości mechanicznych przewodów jezdnych, niezbędne było zastosowanie ekstremalnych wartości natężenia prądu i czasu jego działania, umożliwiających zaobserwowanie ewolucji ich właściwości mechanicznych.

Próby wytrzymałościowe przeprowadzono na maszynie Zwick Z100, z prędkością ruchu trawersy 70 mm/min, natomiast badania zmian twardości przewodu na jego przekroju poprzecznym w zależności od odległości od źródła ciepła (co 1 cm) wykonano na twardościomierzu Brinella/Rockwella.

Wyniki badań i ich analiza

Badania przyrostu temperatury w przewodzie jezdnych na skutek płynącego prądu elektrycznego przez zestyk przewód-nakładka stykowa prowadzone dla AC-150 (CuAg0,10), których wyniki przedstawiono na rysunku 1b, zostały odniesione do rezultatów prowadzonych wcześniej badań z zastosowaniem przewodów typu AC-100 (CuAg0,10) [1, 2–4].

Rys. 1. Zbiórca wykres nagrzewania przewodów jezdnych pod wpływem prądu elektrycznego o różnym natężeniu przepływającym przez nakładkę stykową z węgla metalizowanego
 a) przewód jezdny AC-100 w gat. CuAg0,10; b) przewód jezdny AC-150 w gat. CuAg0,10

Zaobserwowana różnica w osiąganych wartościach temperatury przewodów, zwłaszcza powyżej natężenia prądu wynoszącego 700 A, zwłaszcza dla wartości natężenia prądu 900–1000 A, jest naturalną konsekwencją zwiększonego przekroju elektrycznego AC-150, jego mniejszej rezystancji oraz większymi możliwościami odprowadzania ciepła do otoczenia. Biorąc pod uwagę tylko bilans cieplny dla obydwu gatunków przewodów jezdnych, wyznaczony z zależności (10), zauważyć można, że wyliczony teoretycznie przyrost temperatury dla przewodów AC-150 powinien być ok. 2,5 razy mniejszy niż dla przewodów AC-100, w takich samych warunkach prowadzonych testów – por. zależność (17).

$$I^2 \cdot R = m \cdot c \cdot \Delta T \quad (10)$$

$$\frac{I^2 \cdot \rho_{el} \cdot l}{A} = m \cdot c \cdot \Delta T \quad (11)$$

$$\frac{I^2 \cdot \rho_{el} \cdot l}{A} = \rho \cdot A \cdot l \cdot c \cdot \Delta T \quad (12)$$

$$\frac{I^2 \cdot \rho_{el}}{A^2} = \rho \cdot c \cdot \Delta T \quad (13)$$

$$A_{150} = 1,5A_{100} \quad (14)$$

$$\frac{I^2 \cdot \rho_{el}}{2,25 A_{100}^2} = \rho \cdot c \cdot \Delta T_{150} \quad (15)$$

$$\frac{I^2 \cdot \rho_{el}}{A_{150}^2} = \rho \cdot c \cdot \Delta T_{150} \quad (16)$$

$$\Delta T_{150} = \frac{\Delta T_{100}}{2,25} \quad (17)$$

Badania potwierdziły tę tendencję, szczególnie dla największych wartości natężenia prądu, gdzie rejestrowane wartości temperatur były dwukrotnie większe dla przewodów AC-100. Pewne odstępstwa od spodziewanej wartości teoretycznej mogły być wynikiem różnej intensywności odprowadzania ciepła oraz pewnej modyfikacji sposobu mocowania przewodów w przypadku AC-150.

Jak można zauważyć, w przypadku przewodów AC-150 możliwy jest przepływ przez nakładkę z węgla metalizowanego prądu o natężeniu 1000 A w czasie do 30 s, który nie powinien w miejscu zestyku podnieść temperatury powyżej 200°C. W analogicznym przypadku przewód AC-100 nagrzewał się do temperatury ponad 350°C. Jeszcze większe różnice w rejestrowanych temperaturach odnotowano wydłużając czas przepływu prądu, i tak np. po czasie 100 s prąd o natężeniu 1000 A nagrzał przewód AC-150 do temperatury ok. 450°C, natomiast przewód AC-100 do temperatury 900°C.

Obserwując dynamikę wzrostu temperatury przewodów dla niższych wartości natężenia prądu można stwierdzić mniejszą różnicę osiąganych wartości, jednakże pozostaje ona w dalszym ciągu znacząca. Jak wykazały pomiary, przepływający prąd elektryczny o natężeniu 700 A, po czasie 100 s nagrzewa przewód AC-150 do temperatury 300°C, natomiast przewód AC-100 do temperatury ok. 480°C.

Analizując krzywe nagrzewania pokazane na rysunku 1 b można zauważyć, że prąd o natężeniu 200 A, nawet po czasie 100 s nie spowodował przekroczenia temperatury 100°C w przewodzie jezdny AC-100. Te same parametry testu w przypadku przewodów AC-100 przyniosły wzrost temperatury do ok. 300°C. Pomiary temperatury uchwytu L150-Djp150 w obszarze bezpośredniego kontaktu z przewodem jezdny wykazały, że nawet dla prądu o natężeniu 1000 A i czasu jego przepływu 180 s wzrost temperatury w materiale nie przekroczył 50°C (w odległości 15 cm od miejsca kontaktu przewodu jezdny z nakładką stykową).

Obserwowane różnice w dynamice wzrostu i osiąganych wartościach temperatur między badanymi typami przewodów jezdnych skutkują odmiennymi charakterystykami zmian ich właściwości mechanicznych. Jak przedstawiono na rysunkach 2 i 3, dla

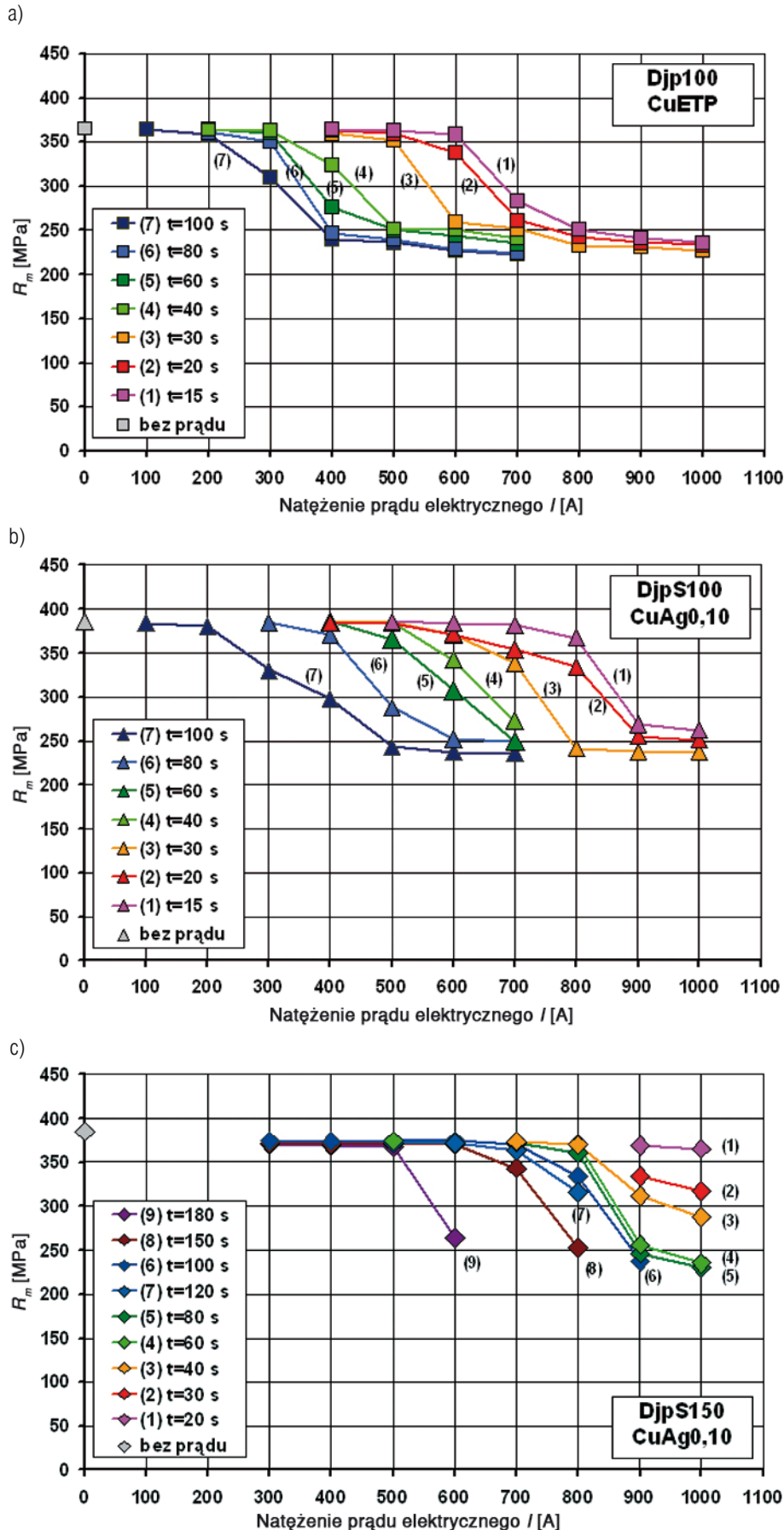
trzech rodzajów przewodów jezdnych zaobserwować można różne zakresy bezpiecznych, z punktu widzenia zachowania wysokich właściwości wytrzymałościowych, wartości natężenia prądu oraz czasu jego przepływu. Jeżeli dla celów porównawczych przyjmujemy założenie, że przepływający przez 40 s prąd nie powinien spowodować spadku wytrzymałości na rozciąganie, to okazuje się, że w przypadku przewodów AC-100 w gat. ETP maksymalnym natężeniem prądu jest 300 A, dla AC-100 w gat. CuAg0,10 jest 500 A, natomiast w przypadku AC-150 w gat. CuAg0,10 to 800 A.

Biorąc pod uwagę krótkie czasy przepływu prądu, np. $t = 20$ s, to bez pogorszenia właściwości wytrzymałościowych przewody jezdne mogą odpowiednio przewodzić: AC-100 (ETP) – 500 A; AC-100 (CuAg0,10) – 600 A; AC-150 (CuAg0,10) – 1000 A.

Zdecydowane różnice w możliwościach odbioru przez nakładki węglowe prądu z przewodów jezdnych ujawniają się dla dłuższych czasów jego przepływu, np. dla $t = 100$ s nie obserwuje się degradacji właściwości wytrzymałościowych dla: AC-100 (ETP) – 200 A; AC-100 (CuAg0,10) – 400 A; AC-150 (CuAg0,10) – 800 A.

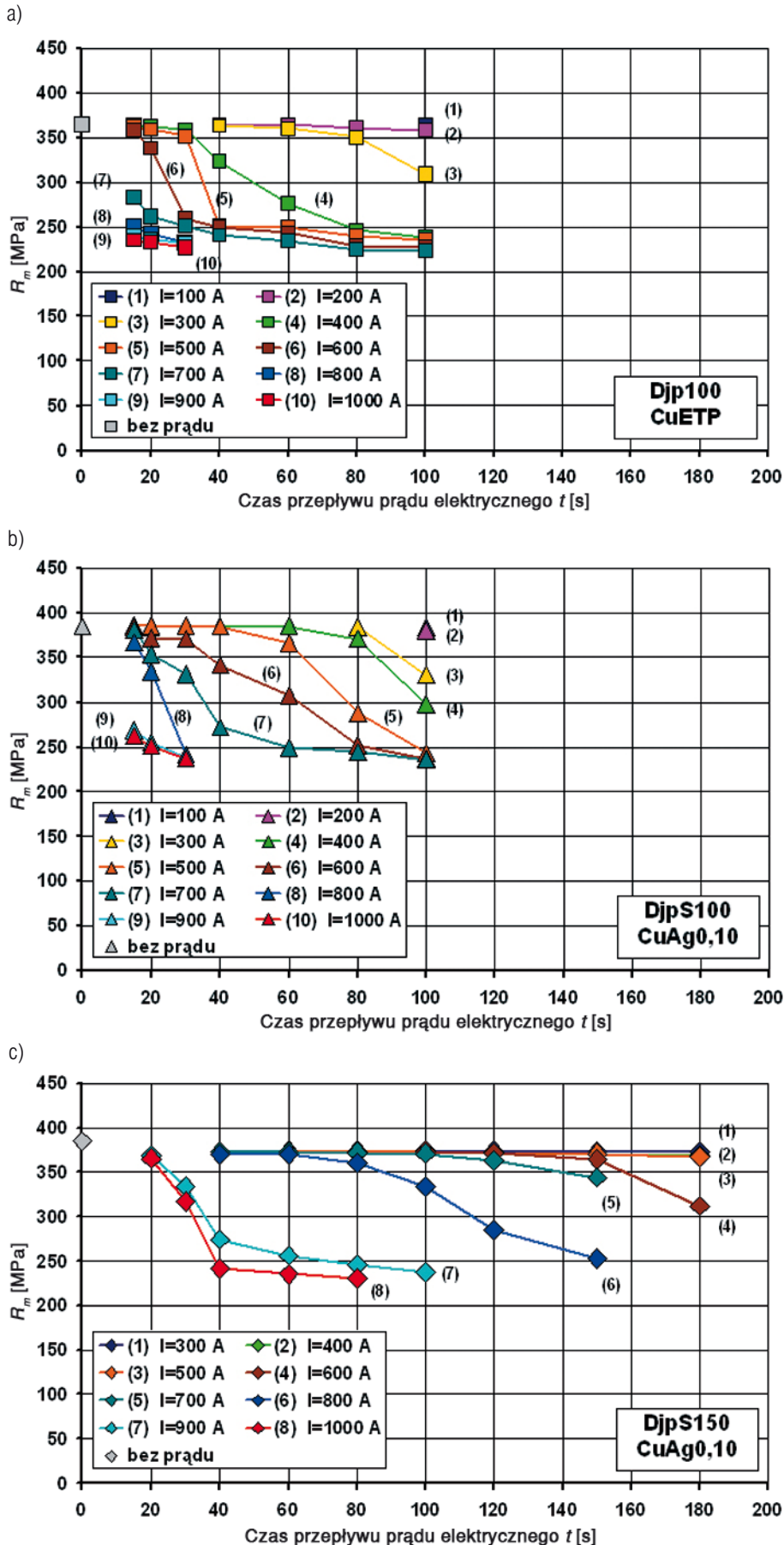
Co więcej, z przeprowadzonych badań wynika, że wydłużenie czasu przepływu prądu do 180 s w przypadku przewodów AC-150 (CuAg0,10) nie powoduje obniżenia ich wytrzymałości na rozciąganie dla wielkości natężenia prądu do 500 A. Skrócenie tego czasu do 150 s powiększa dopuszczalne natężenie prądu do 600 A. Wyniki te stanowią cenną informację dotyczącą możliwości zwiększenia wielkości natężenia prądu odbieranego z sieci przez lokomotywę w przypadku zastosowania przewodów jezdnych AC-150 (CuAg0,10) bez pogorszenia ich właściwości użytkowych w kontekście projektowania i budowy nowych typów sieci trakcyjnych.

Należy jednak mieć na uwadze, że przedstawione zależności dopuszczalnych wartości natężenia prądu i czasu ich przepływu na

Rys. 2. Zależności $R_m = f(I, t)$ przewodów jezdnych po nagrzewaniu prądowym
 a) AC-100 w gat. ETP; b) AC-100 w gat. CuAg0,10; c) AC-150 w gat. CuAg0,10

Rys. 3. Zależności $R_m = f(I, t)$ przewodów jezdnych po nagrzaniu prądowym
 a) AC-100 w gat. ETP; b) AC-100 w gat. CuAg0,10; c) AC-150 w gat. CuAg0,10

zmianę właściwości mechanicznych przewodów jezdnych zostały uzyskane dla konfiguracji zestyku: jeden przewód jezdny – pojedyncza nakładka stykowa z kompozytu węglowo-metalicznego w warunkach statycznych. Eksperyment miał na celu jedynie wykazanie różnic w odporności cieplnej badanych rodzajów przewodów jezdnych podczas nagrzewania prądowego. W warunkach rzeczywistych, odbiór prądu przez lokomotywę z sieci jezdnej, z zazwyczaj dwóch przewodów jezdnych, odbywa się za pomocą większej liczby miedzianych nakładek stykowych, tak więc obciążenie prądowe przypadające na pojedynczy zestyk jest znacznie mniejsze od występującego w eksperymencie laboratoryjnym.

Potwierdzeniem przedstawionych zależności zmian właściwości wytrzymałościowych są wyniki badań twardości przewodów jezdnych przeprowadzonych w różnej odległości od źródła ciepła, jaki stanowił zestyk: przewód–nakładka. Aby oszacować obszar objęty wpływem temperatury na zmianę twardości przewodów jezdnych na ich długości, sporządzono charakterystyki zmian twardości $HB = f(l, t, I)$ na przekroju poprzecznym przewodów.

Analizując uzyskane krzywe przedstawione na rysunku 4 można zaobserwować, że w przypadku konfiguracji 300 A/120 s przewody AC-100 z miedzi elektrolitycznej w miejscu styku z nakładką węglową, a więc w obszarze największej gęstości prądu, charakteryzują się całkowitą utratą umocnienia. Dla przewodów AC-100 z miedzi srebrowej w miejscu styku z nakładką węglową dla parametrów testu 300 A/120 s występuje ok. 23% obniżenie twardości. Natomiast już w odległości 20 mm od źródła ciepła przewody w gat. CuAg0,10 charakteryzują się pierwotnymi właściwościami mechanicznymi (stan po ciągnięciu). Przy nagrzewaniu prądowym przewodów jezdnych w gat. ETP, przy konfiguracji 300 A/60 s w odległości ok. 15 mm od źródła ciepła następuje ponad 80% spadek ich twardości. Dopiero w odległości powyżej 40 mm od punktu

styku przewody te ponownie wykazują pierwotne właściwości mechaniczne.

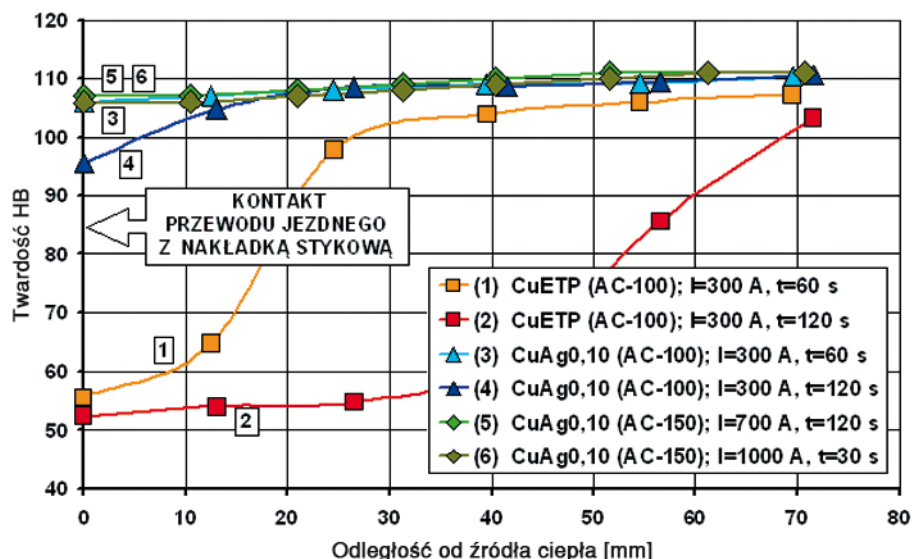
Wydłużenie czasu przepływu prądu przez zestyk z 60 do 120 s przy natężeniu 300 A w przypadku przewodów jezdnych wykonanych z miedzi elektrolitycznej spowodowało zwiększenie części obszaru w pełni zrekrytalizowanego materiału do odległości od źródła ciepła do 40 mm. Dopiero w odległości powyżej 70 mm od źródła ciepła przewody jezdne w gat. ETP mają twardość jak w stanie po ciągnięciu.

W przypadku przewodów AC-150 (Cu-Ag_{0,10}) zarówno dla parametrów testu 700 A/120 s, jak i 1000 A/30 s nie obserwuje się praktycznie zmian w twardości (maks. 4% spadek twardości przewodu jezdnego w miejscu kontaktu z nakładką stykową). Świadczy to o tym, że dla podanych parametrów testów występujące warunki termiczne w obszarze kontaktu z nakładką stykową z kompozytu węglowo-metalicznego nie ostabiają właściwości mechanicznych przewodów jezdnych typu AC-150. Wyniki pomiarów twardości, cechy materiału będącej odbiciem zmian jego granicy plastyczności, pozostają w dobrym związku z wcześniejszymi danymi doświadczalnymi dotyczącymi zmian właściwości wytrzymałościowych przewodów jezdnych.

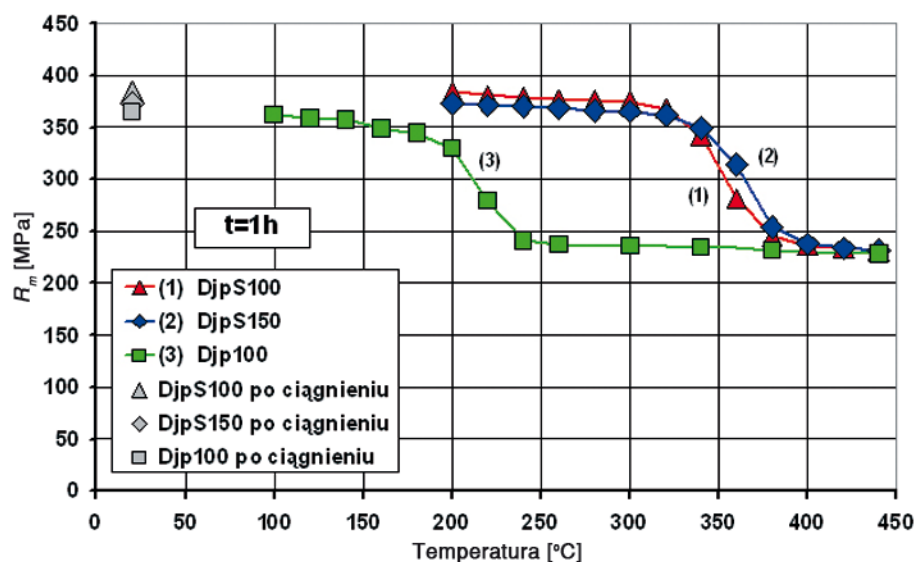
Przeprowadzone laboratoryjne badania wpływu wielkości natężenia prądu elektrycznego płynącego w różnym czasie na właściwości mechaniczne przewodów jezdnych w obszarze ich kontaktu z nakładką stykową z kompozytu węglowo-metalicznego zostały uzupełnione o badania wygrzewania statycznego przewodów w piecu z atmosferą ochronną.

Przeprowadzono zatem w sposób klasyczny badania odporności cieplnej umocnionego na drodze przeróbki plastycznej na zimno materiału. Badane przewody jezdne zarówno AC-100, jak i AC-150 mają zbliżone odkształcenie całkowite pochodzące z linii ciągniczej. (Przewody jezdne o przekroju poprzecznym 100 mm² wyprodukowano są na drodze ciągnięcia walcówki o średnicy 20 mm, odkształcenie całkowite wynosi 68%. Przewody jezdne o średnicy 150 mm² wykonuje się z walcówki o średnicy 22 mm, a więc z odkształceniem 60%).

Na rysunku 5 przedstawiono zależności zmian wytrzymałości na rozciąganie badanych przewodów wygrzewanych w zakresie temperatur od 100 do 440°C w czasie 1 godz. Zauważyć można

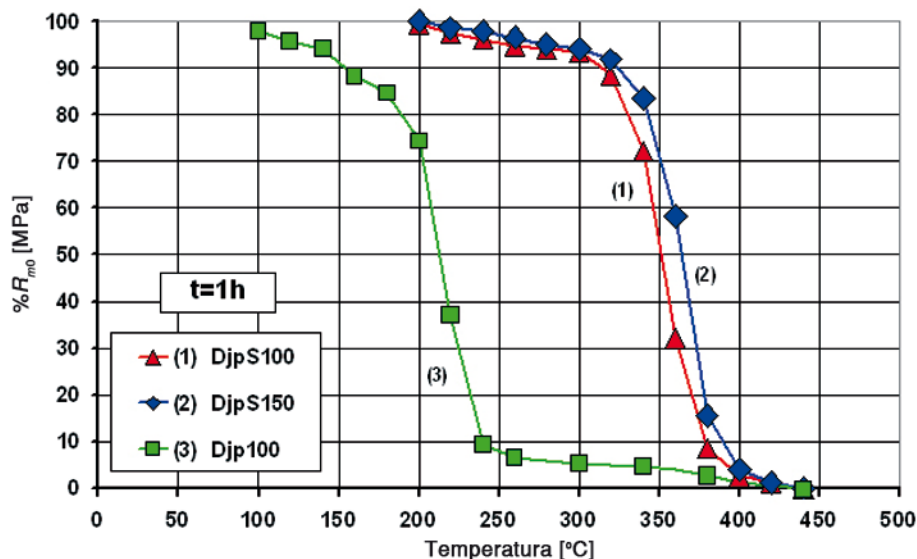
Rys. 4. Przebieg zmian twardości HB przewodów jezdnych poddanych nagrzewaniu prądowemu, w zależności od odległości obszarów pomiarowych od źródła ciepła

Rys. 5. Wpływ temperatury i czasu ekspozycji na zmianę wytrzymałości na rozciąganie dla przewodów jezdnych AC-100 w gat. CuETP, AC-100 oraz AC-150 w gat. CuAg_{0,10}

bardzo wyraźne, w porównaniu do przewodów wykonanych z miedzi elektrolitycznej, przesunięcie zakresu stabilnych, wysokich właściwości wytrzymałościowych przewodów jezdnych z miedzi srebrowej w kierunku wyższych temperatur pracy o około 160°C. W następstwie prowadzonych od lat wielu badań wiadomo, że dodatek srebra do miedzi w ilości 1000 ppm nie prowadzi do przesycania stopu, charakteryzuje się on niezmienną i stabilną strukturą w podanym zakresie temperatur niezależnie od czasu ekspozycji. Efektem tego jest podniesienie dopuszczalnego zakresu temperatur pracy przewodu, w którym zachowane są stabilne i wysokie właściwości wytrzymałościowe [1, 2–4].

Analizując uzyskane dane doświadczalne można stwierdzić, że jednogodzinny czas wygrzewania przewodów sprawia, że bezpieczna temperatura z punktu widzenia zachowania wysokich właściwości wytrzymałościowych (gdyby przyjąć, że taką miarą jest dopuszczalne 5% obniżenie właściwości), dla AC-100 (ETP) nie

Rys. 6. Zależność procentowej zmiany wytrzymałości na rozciąganie przewodów jezdnych AC-100 w gat. Cu-ETP, AC-100 oraz AC-150 w gat. CuAg0,10 wygrzewanych w różnej temperaturze w czasie 1 godz.

przekracza 120°C, natomiast dla AC-100 i AC-150 (CuAg0,10) wynosi ona 260–280°C. Obserwując kształt krzywej $\%R_{m0} = f(T, t)$ zauważyć można, że dla AC-100 (ETP) wygrzewanie począwszy już od 100°C/1 godz. następuje szybki spadek R_m , który dla 200°C wynosi już ok. 30% wartości w stanie po ciągnięciu. Wygrzewanie w temperaturze 240°C w czasie 1 godz. skutkuje 90% utratą pierwotnej wartości R_m . W przypadku przewodów AC-100 oraz AC-150 obserwuje się łagodny spadek R_m wraz ze wzrostem temperatury wygrzewania.

Wytrzymałość na rozciąganie przewodów z miedzi srebrzej obniża swoją wartość o ok. 10% dopiero dla temperatury 340°C i czasu ekspozycji 1 godz., zaś 90% spadek wartości R_{m0} uzyskać można po wygrzewaniu w temperaturze 380°C w czasie 1 godz. (rys. 6).

Nieco wolniejsza dynamika procentowego spadku wytrzymałości na rozciąganie AC-150 wynikać może z warunków przeprowadzania testów, mianowicie w stosunkowo krótkim czasie wygrzewania, wynoszącym 1 godz., większa objętość próbki spowodowała proces nagrzewania w całej masie. Może być również efektem nieco mniejszej siły pędnej procesu rekryształizacji materiału, z którego wykonano AC-150, umocnionego odkształceniem całkowitym wynoszącym ok. 60%. (dla porównania AC-100 powstało na drodze ciągnięcia z odkształceniem całkowitym $\epsilon = 68\%$).

Na rysunku 7 zamieszczono wykresy przedstawiające przebieg krzywych rozciągania badanych przewodów jezdnych wygrzewanych w różnej temperaturze w czasie 1 godz. Ukazane charakterystyki dotyczą testów po wygrzewaniu przewodów w trzech temperaturach: 300, 340, 380°C. Przebieg krzywych rozciągania potwierdza wysoką odporność cieplną przewodów z miedzi w gat. CuAg0,10; wygrzewane w tych samych warunkach przewody AC-100 oraz AC-150 (CuAg0,10) mają po ekspozycji w temperaturze 300 i 340°C/1 h blisko sześciokrotnie wyższą wartość granicy plastyczności w porównaniu do AC-100 (ETP), natomiast po wygrzewaniu w temperaturze 380°C/1 godz. różnica ta wynosi od 60 do 100% na korzyść przewodów z miedzi srebrzej.

Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonych badań można sformułować następujące wnioski:

1. Miedź srebrowa w gat. Cu-Ag0,10, z której wykonano przewody jezdne typu AC-100 oraz AC-150, pozwala na istotne podwyższenie ich odporności cieplnej względem tradycyjnie stosowanych przewodów z miedzi w gat. ETP. Jak wynika z przeprowadzonych badań, dodatek 0,1% wag. srebra do miedzi prowadzi do podwyższenia odporności cieplnej tej klasy przewodów o co najmniej 150°C w stosunku do przewodów tradycyjnych, co sprawia, że zakres bezpiecznej temperatury pracy przewodu sięga 300°C.

2. Badania wykazały, że przewody jezdne typu AC-150 mogą, bez pogorszenia ich właściwości mechanicznych, przewodzić prąd o natężeniu większym o średnio 60% w porównaniu do AC-100 (ETP) i o średnio 40% w porównaniu do AC-100 (CuAg0,10) dla czasu przepływu prądu (przez zestyk: przewód–nakładka węglowo-metaliczna) do 40 s. Wydłużenie czasu przepływu prądu do 100 s powoduje zwiększenie dopuszczalnej wielkości natężenia prądu dla przewodów AC-150 od 50 do 75 % względem przewodów typu AC-100.

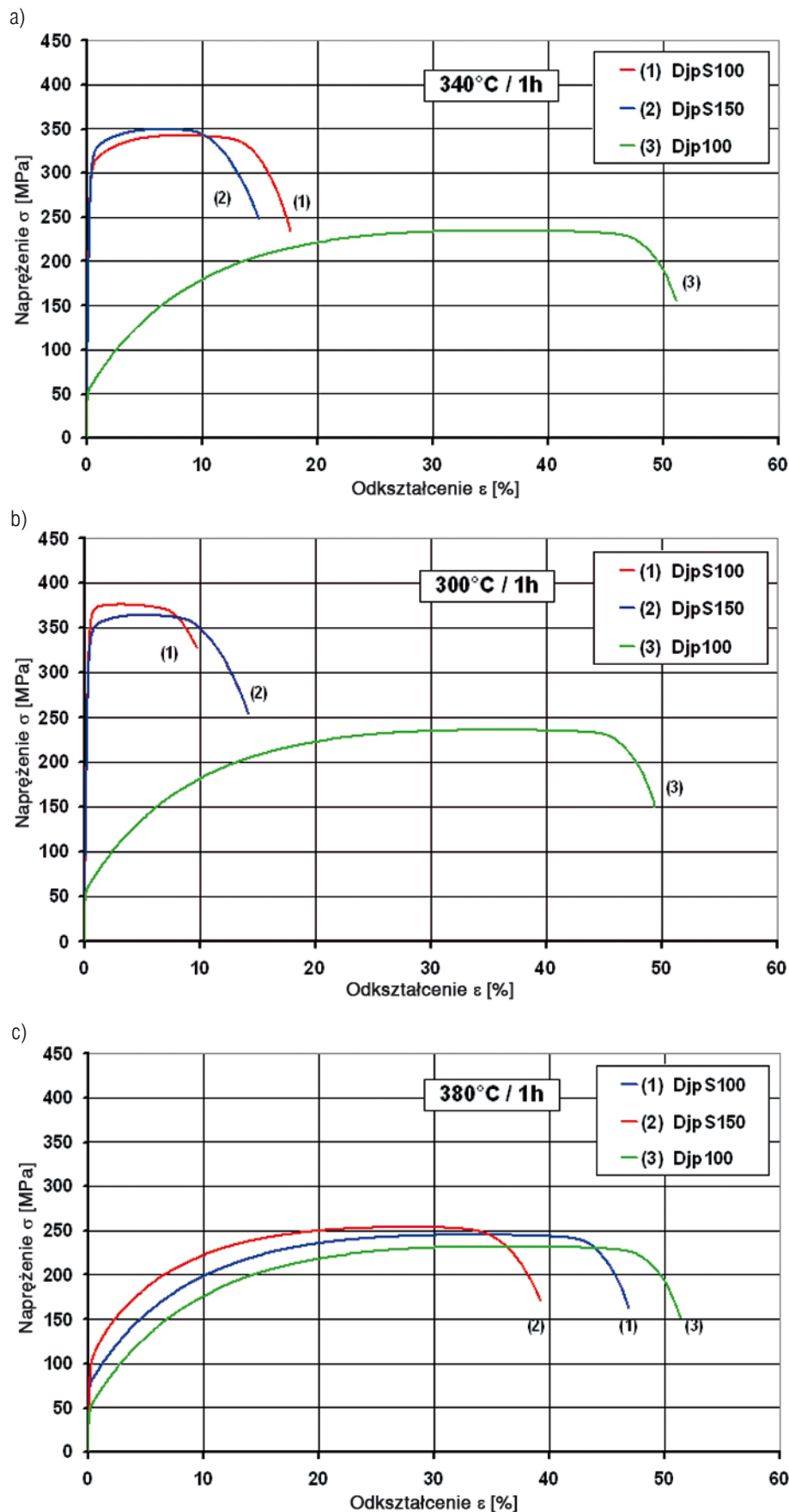
3. Powyższe właściwości przewodów jezdnych z miedzi srebrzej o przekroju 150 mm² mają kluczowe znaczenie z punktu widzenia bezpieczeństwa i pewności współpracy wszystkich elementów zasilania górnej sieci trakcyjnej. W szczególności zmniejsza się w znacznym stopniu niebezpieczeństwo przegrzania przewodu jezdnego i zerwania linii.

4. Przeprowadzone badania wykazały, że miedź srebrowa w gat. CuAg0,10, może być wykorzystana do produkcji elementów przewodzących, zwłaszcza przewodów jezdnych typu AC-150, wchodzących w skład nowoczesnych sieci trakcyjnych charakteryzujących się wysoką obciążalnością prądową oraz dużymi prędkościami jazdy pojazdów szynowych. □

Literatura

- [1] Kawecki A.: *Dobór cech materiałowych przewodów jezdnych przeznaczonych do szybkich pojazdów szynowych*. Praca doktorska AGH 2006.
- [2] Kawecki A., Knych T., Mamala A.: *Przewody jezdne z miedzi srebrzej do wysokoobciążalnych mechanicznie i prądowo sieci trakcyjnych*. Konferencja Międzynarodowa „Przetwórstwo metali nieżelaznych”. IMN Gliwice, Zakopane 2006 (w druku).
- [3] Kawecki A., Knych T., Mamala A.: *Badania charakterystyk materiałowych przewodów jezdnych typu AC-100 z miedzi w gat. ETP oraz Cu-Ag0,10 w symulowanych warunkach eksploatacyjnych*. Konferencja Naukowa Trakcji Elektrycznej „MET’2005 Nowoczesna Trakcja Elektryczna w Zintegrowanej Europie”, s. 42–49.

- [4] Kawecki A., Knych T., Mamala A.: *Badania porównawcze odporności cieplnej przewodów jezdnych Djp100 i DjpS100*. SEMTRAK 2004, XI Ogólnopolska Konferencja Naukowa Trakcji Elektrycznej i III Szkoła Kompatybilności Elektromagnetycznej w Transporcie. Kraków Zakopane, 2004. Materiały konferencyjne, t.1, s. 65–76.
- [5] PN-EN 50149:2002 *Zastosowania kolejowe. Urządzenia stacjonarne-Trakcja elektryczna – Profilowane druty jezdne z miedzi i jej stopów*.

Rys. 7. Krzywe rozciągania przewodów jezdnych: a) AC-100 w gat. CuETP, b) AC-100 oraz c) AC-150 w gat. CuAg0,10 wygrzewanych w różnej temperaturze w czasie 1 godz.